

NAJSTARIJA SARAJEVSKA SREDNJA ŠKOLA
OBILJEŽAVA JOŠ JEDAN JUBILEJ

450 Generacija Gazi Husrev-Begove medrese

(Nekoliko riječi u povodu toga događaja a na osnovu i oko monografije koju objavljuje ova škola, godine 2000.)

aziz KADRIBEGOVIĆ

Organizacija islamskog obrazovanja, koja se razvila u tokovima uobličavanja klasične islamske kulture, predstavlja jedan od najraširenijih i najdjelotvornijih sistema odgoja i obrazovanja historijskog čovječanstva. Islamski obrazovni sistem je vjerski zasnovan i usmjeren a njegov bitni sadržaj je vjera i vjerska spoznaja, dok mu je cilj uzdizanje pojedinca u vrlini i zajednice u pravednosti kako bi se postiglo Božije zadovoljstvo i osigurao ovostrani i onostrani život čovjeka. Bitne vrijednosti islamskog obrazovanja potječu iz Kur'ana, ali za razliku od drugih obrazovnih sistema čije osnovne vrijednosti također potječu sa stranica svetih ili predanjem posvećenih knjiga, Kur'an je za muslimane sveta knjiga koja je slobodna od slučajnog, nebitnog, prolaznog; ona je

Božiji govor koji se objavljuje u svijetu, u kojem se cjelovita istina svijeta već sadrži.

Sa unutrašnjom određenošću u Kur'anu, kao prvom i neugasivom vrelu svojih vrijednosti, klasični islamski obrazovni sistem je povijesno ustanovljen u poslaničkom djelovanju Muhammeda, alejhi-s-salam. U tom odnosu odvijala su se matična muslimanska istraživanja jezika, povijesti, društva i prirode radi boljeg razumijevanja Kur'ana i proučavanja kur'anskog teksta radi postizanja odgovora na različita praktična i teorijska pitanja u muslimanskoj zajednici.

Zasnivajući se na vjerskim osnovama spoznajnog života na kojima se istina otkriva kao apsolutna istina, islamska učenost se rađa, razvija i oblikuje u vremenu u kojem se održavaju oblici i sadržaji starijih duhovnosti i u prostoru

u koji je, historijski gledano, najobilježniji višim duhovnim iskustvima čovjeka. Već u svom ranom razdoblju izvorna islamska učenost se suočava sa bezmalo svim velikim kulturama koje je svijet dotada upoznao.

Ti svjetovi znanja i duhovnih iskustava, prvenstveno svijet helenske misaonosti, bili su golemi izazov i neizbježno iskušenje za duhovni život muslimana. Prema njima su muslimani zauzeli dvojak odnos: odnos odbijanja i osporavanja, i odnos uvažavanja i kreativnog prihvatanja. Prvi je odnos bio uvjetovan sviješću o apsolutnoj vrijednosti znanja koja su objavljena u Kur'anu i obznanjena poučavanjem Muhammeda, alejhi-s-selam. Zahvaljujući tome osiguran je autentičan razvitak glavnih vjerski nauka islama, u prvom redu islamskog prava, tefsira i hadisa. U osnovi drugog odnosa bila je islamski potaknuta duhovna radoznalost muslimana, njihova očaranost sadržajima tih razvi-

jenih učenosti i svijest o univerzalnoj vrijednosti znanja uopće. Prve generacije muslimana su na najvjerodostojniji način primale naloge iz Kur'ana o intelektualnim aktivnostima i preporuke Muhammeda, alejhi-s-selam, o stjecanju znanja gdje god se nalazilo. Tako se razvio široki pokret individualnog i zajedničkog proučavanja tuđih znanja, njihovog integriranja u obrazovni sistem islama i produbljivanja u različitim muslimanskim naukama. Poznato je da su u drugom stoljeću po Hidžri narodi koji su govorili arapski već imali prijevode grčkih filozofskih i medicinskih djela, kao i perzijskih i indijskih naučnih djela. Muslimanskim naučnicima trebalo je samo nekoliko desetljeća da usvoje ono što su Grci stoljećima razvijali.

U prvim stoljećima svoga najsnažnijeg razvoja klasično islamsko obrazovanje odvijalo se u različitim oblicima, od kojih su najdominantniji oni u krugu porodice i krugu džamije.

Obrazovanje u porodici, koje je ostalo prvi i osnovni oblik vjerskog odgoja i obrazovanja muslimana, vremenom je u imućnim i vladarskim kućama preraslo u dvorske škole, književne salone i druge različite koledže, a obrazovanje u krugu džamije, koje je također zadržalo status i ulogu osnovnog oblika obrazovanja muslimana, vremenom se izdiferenciralo i razvilo u mektebe, medrese, specijalizirane studije i univerzitete.

Pojava medresa

Medresa se u islamskoj kulturi i civilizaciji u prvim stoljećima islama profilirala kao institucija visokog islamskog odgoja i obrazovanja. Ona je, kad je posrijedi urbani prostor, integralni dio prvih džamija, tako da se može reći da džamije osnovane u prvim desetljećima islama u Mekki, Medini, Kufi, Basri, Fustatu (kasnijem Kairu), Kajrevanu itd. sve odreda imaju medrese. Historičari islamskog obrazovanja, razlučujući uloge džamije i medrese, precizno su uočili da džamija posredstvom medrese isporučuje islam blagodatima čovjekova uma, a da medresa posredstvom džamije osigurava i nalazi višu svrhu svoje misije.

Pristup medresama bio je u načelu slobodan kao i pristup džamijama, a stupanje na predavanja odvijalo se bez stroge procedure. Učenici nisu bili podijeljeni po klasama starosne dobi, već prema "kriteriju slušanja", tj. kojeg profesora

slušaju. To govori da je u ranim medresama središte obrazovnog procesa bio profesor (muderris). On je bio glavni nosilac odgoja i nastave i najvažnija institucija medrese.

Vremenom institucija medrese je postupno zauzimala svoje zasebne oblike i pozicionirala se unutar relativno zasebnog obrazovnog sistema medresa već na prijelazu I u II islamsko stoljeće.

Utjecaj islamskog školstva, posebno medresa i njihovog programa, na zapadnu učenost je evidentan, kako na planu forme tako i na planu sadržaja učenja i obrazovanja.

Historičari tvrde da sve do pojave, uspona i prevage Turaka Seldžuka, medrese nisu bile, u najvećem broju, izravno finansirane od države, već iz lanca vakufa. Sistem vakufa razvijen je i uspostavljen na način nadilaženja regionalnih, političkih, jezičkih, pa često i državnih granica, a najviše prihoda vakufa trošili se upravo na održavanje medresa. Vakuf je osigurao blagotvornu prosvjetno-akademsku i materijalnu autonomiju medresa, te se njihov opći karakter, raširenost i otvorenost njihovih programa za sve tradicionalne pravne škole islama, ima zahvaliti, umnogome i prije svega, toj od države nezavisnoj instituciji finansiranja.

Visoka islamska škola

Gazi Husrev-beg, prije osnivanja svoje znamenite medrese, u Sarajevu osniva vakuf, a medresu utemeljuje 1537. godine kao visoku

islamsku školu koja kao integralni dio školstva Osmanskog carstva ima program istovjetan ili sličan medresama u Istanbulu, Jedrenama, Bursi i dr.

Obrazovni proces u Gazi Husrev-begovoj medresi započinjao je nakon završenog mekteba ili osnovne škole koja je polazniku pružala glavna opća znanja, a nastava u njoj nije bila raspoređena prema razredima, već prema halkama, odnosno po tome koliko je ko ovladao kojim predmetom i udžbenikom po kojemu se dotični predmet predavao. Prema Vakufnami Gazi Husrev-begove medrese zastupljeni predmeti bili su: tumačenje Kur'ana (tefsir), islamska tradicija (hadis), šerijatsko pravo (ahkam), metodologija šerijatskog prava (usul), semantika/poetika (me'ani), retorika (bejan), teologija (kelam) i ostalo "što bude zahtijevao običaj i mjesto".

Aproksimativno, obrazovanje u Gazi Husrev-begovoj medresi trajalo je između 12 i 16 godina. Glavni profesor određivao bi ko je i kada je završio ovu školu i davao diplomu (idžazetnamu). Nosioći te diplome mogli su biti imami, hatibi, muallimi, muderrisi, vjeroučitelji, muftije. Prema nekim pokazateljima u periodu osmanske uprave Gazi Husrev-begova medresa je iškolovala oko 10.000 svojih polaznika.

To su samo neki akcenti objavljeni u opširnom tekstu monografske studije o Gazi Husrev-begovoj medresi u povodu izlaska 450-e generacije, što je događaj od iznimnog povijesnog važenja bez obzira u kakvom se kontekstu sagledavao - i mnogi veliki narodi bili bi ushićeni i ponosni sa jednom takvom činjenicom a nekmoli mali bošnjački narod - ali posebno s obzirom na odgojno obrazovni profil škole, makar je on tokom tako dugog perioda trpio stanovite izmjene i preobražaje. Naravno, ova monografija obuhvata i ostali period rada ove škole, čiji kontinuitet od preko 460 godina svjedoči o neprekinutoj luči islamske svjetlosti znanja i nauke u ovim krajevima, o prolasku kroz različite političke sisteme, carstva i države koje su se smjenjivale i nestajale, no mi ćemo ta razdoblja iz čisto pragmatičkih razloga prostora i koncepcije članka preskočiti, sa uvjerenjem da će njen budući poštovani čitalac to svojim ličnim angažmanom nadoknaditi i premostiti, da bismo mogli ukazati na neke činjenice i činioce za koje držimo da su toliko značajne da se ni u ovakvom tekstu ne smiju izostaviti, koje, naravno, akceptira i rečena monografija. Prije toga treba samo reći da je ova škola ne samo svjedok već i aktivni sudionik u bitnim povijesnim zbi-

vanjima na ovim našim prostorima - od Gradašćevićevog pokreta (i još mnogo ranije) do otpora aneksiji i okupaciji od Austro-Ugarske, preko zbivanja u Prvom i Drugom svjetskom ratu, sve do posljednje agresije na Bosnu i Hercegovinu. Pa iako odnos prema pokretu Husein-kapetana Gradašćevića nije ispitan i naučno valoriziran, nepobitnost činjenica govori o tome da se u sjeni ove škole pripremao i organizirao otpor Austro-Ugarskoj monarhiji, jer su i glavni predvodnici toga otpora bili neki od "aktivista" u Gazi Husrev-begovim zadužbinama. Baš kao što je i Prvi svjetski rat mnoge učenike odveo na bojišta od Pijave i Soče do Karpata i Albanije.

Od hiljada ljudi (muškaraca i žena dakako) koji su svoje obrazovanje stekli (ili tek stjecali) u Gazi Husrev-begovoj medresi u Sarajevu i u našem ukupnom vjerskom, društvenom, političkom i kulturnom životu, kao teolozi, historičari, književnici, diplomate, univerzitetski profesori ili imami i vjeroučitelji ostavili dubokog traga, i ovdje posebno želim zabilježiti i istaći ona imena, odnosno one ličnosti koji su svojim životima posvjedočili svoj šehadet i u odbrani svoga naroda, svoje vjere i svoje zemlje od agresije (1992. - 1995.) i svoj život položili kao šehidi na Allahovom, dž.š., putu. To su:

Alekić Hasan (Kotor-Vartoš), Aljović Emir (Cazin), Bajramović Adem (Breza), Bajrić Sakib (Zvornik), Baščelić Osman (Zvornik), Bećirević Mušan (Stolac), Behar Ale (Sanski Most), Bešlija Hasan (Ljubinja - Prijedor), Cvrčak Ahmed (Novi Šeher - Maglaj), Čelebić Abdulah (Sarajevo), Šeman Rasim (Prijedor), Delić Mehmed (Srebrenica), Dizdarević Sulejman (Prijedor), Dizdarević Fikret

(Bužim), Drkić Omer (Kiseljak), Dupovac Hajrudin (Hadžići), Duraković Amir (Olovo), Džafica Smail (Bihać), Đozić Teufik (Srebrenica), Efendić Redžo (Žepče), Fejzić Rejf (Srebrenica), Goga Mensur (Kakanj), Hafizović Mehmed (Zvornik), Hajrić Mehmed (Žepa), Halilović Nermin (Zavidovići), Hasanović Esad (Bratunac), Hasanović Sadik (Srebrenica), Hodžić Mustafa (Maglaj), Hodžić Sulejman (Bratunac), Hodžić Hašim (Rogatica), Hodžić Emina (Sarajevo), Hrustanbegović Ćerim (Sarajevo), Huremović Dželal (Teočak), Husejnović Ejub (Bratunac), Jusić Hasan (Bihać), Kabaš Zahid (Sokolac), Kadrić Raif (Sarajevo) Kaltak Rasim (Sanski Most), Karaman Safet (Višegrad), Kasapović Fadil (Mostar), Kovač Armin (Zenica), Krajina Zijo (Sarajevo), Kubat Abdulah (Sarajevo), Kurtović Šaćir (Foča), Lihović Ahmet (Kotor-Varoš), Mačković Ismet (Velika Kladaša), Mahmutović Šaban (Vitez), Makić Zakid (Banjaluka), Mandžić Mehmedalija (Srebrenica), Mekanić Junuz (Vlasenica), Memić Salko (Velić), Memić Suljo (Vlasenica), Memić Ahmed (Vlasenica), Memić Munib (Srebrenica), Mešić Almir (Doboj), Mezit Salem (Mostar), Milanović Ilijas (Gornji Vakuf), Muhić Ramo (Srebrenica), Mujić Hasib (Konjic), Mujkanović Mustafa (Bratunac), Muratović Fahrudin (Bratunac), Musić Nurudin (Vogošća), Mušinbegović Mustafa (Visoko), Mustafić Osman (Bužim), Mustafić Sead (Srebrenica), Novalić Muhamed (Vitez), Omerbašić Mehmed (Tešanj), Omerčević Hazim (Cazin), Omerspahić Ševal (Kakanj), Osmanović Idriz (Srebrenica), Osmanović Šemso (Srebrenica), Pašić Sinan (Rogatica), Pašić Mehmed (Visoko), Pezić Mesud (Busovača), Ramić Hasib (Semizovac), Redžić Ramiz (Zvornik), Seferović Emir (Sanski Most), Softić Hamid (Prijedor), Spahić Almasa (Sarajevo), Bećerović Sinanudin (Sarajevo), Šljivo Ismet (Sarajevo), Šukrić Nijaz (Sarajevo), Terzić Fikret (Zavidovići), Tuzlak Ćamil (Foča) i Zgrčo Nedžib (Žepče).

Također, nekoliko stotina njenih učenika, svršenika i profesora učestvujući u odbrani zemlje pokazalo je veliki sabur, moral i hrabrost, tako da je njih sedamnaest odlikovano najvišim ratnim priznanjem "Zlatni ljiljan": Alibašić Halim, Alić Muhibija, Bušatlić Hašim,

Duraković Amir, Hafizović Mehmed, Halilović Nezim, Husić Ahmet, Karalić Mahmut, Kavazović Osman, Kavazović Muhamed, Krajina Zijad, Memić Munib, Milanović Ilijaz, Mustafić Osman, Novalić Muhamed, Omerbegović Salko i Omerspahić Ševal.

No, pored svih ovih i ovakvih činjenica koje su toliko upečatljive i sugestivne, povijesno utemeljene i razvidne da razvidnije ne mogu biti, dešava nam se da se ova škola, uprkos svom silnom doprinosu kako u prošlosti tako i u sadašnjosti, marginalizira i postavlja na periferiju društvenih zbivanja, čak i u okolnostima koje su deceniju daleko od izravnog komunističkog ideološkog stava i mišljenja po kojemu je sve što je vjersko (bilo) istoznačno sa manje vrijednim i društveno nekonzistentnim. Tako je prošle godine (1999.) prigodom obilježavanja 120 godina Prve sarajevske gimnazije u svim najavama, razgovorima i manifestacijama transparentno isticano kako je to najstarija sarajevska srednja škola, svjesno zanemarujući povijesni kontinuitet Gazi Husrev-begove medrese od 463. godine rada i djelovanja. Ovaj čudni intelektualno mazohistički odnos Bošnjaka prema svojoj kulturi i tradiciji, kada se razumu i zdravoj pameti uprkos, ukida (ili zapostavlja) ono što je četiri puta starije i trajnije da bi se istaklo ono što je relativno prosječno (bar u širim relacijama), postoji valjda samo u našem narodu, čak i sa podatkom (kakve li ironije!) da su mnogi sadašnji predstavnici vlasti i značajni djelatnici u oblasti kulture i obrazovanja upravo svršenci te 463 godine stare sarajevske srednje škole.

Nadati se da će ova monografija, koju su pripremili i autorski posvjedočili Zijad Ljevaković, dr. Safet Halilović, dr. Enes Karić, Hilmo Neimarlija, Mahmud Traljić, Ismet Veladžić i Aziz Kadribegović, dati bar mali doprinos u namjeri da se takav odnos prema Gazi Husrev-begovoj medresi promijeni. Jer odnos prema ovoj školi je nesumnjivo i jedna vrsta indikatora odnosa prema svojim drugim vrijednostima, svjedočanstvima povijesnog kontinuiteta i utemeljenja na ovim kako duhovnim tako i materijalnim prostorima. I dok drugi obilato falsificiraju prošlost i različitim postupcima nastoje spojiti ono čega nema, mi, bar nam to dosadašnje iskustvo pokazuje, ono što imamo, a što je čvrsto i povijesno fundirano, zaboravljamo ili minimiziramo, makar to bilo alfa i omega našeg ukupnog postojanja. **m**